

УДК 371.13

Н. В. Шварп, Л. М. Калашнікова

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НЕПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ У СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ФАХІВЦІВ

© Шварп Н. В., 2018

<http://orcid.org/0000-0003-2147-3395>

© Калашнікова Л. М., 2018

<http://orcid.org/0000-0002-5726-7828>

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1228352>

На основі вивчення проблеми психолого-педагогічної підготовки та перепідготовки викладацьких кадрів для вищої школи педагогічного й, особливо, непедагогічного профілю проаналізовано проблему професійної поведінки викладачів вищих медичних та фармацевтичних закладів освіти, готовність їх до вирішення навчально-виховних завдань, формування умінь ефективно вибудовувати взаємодію з усіма суб'єктами освітнього процесу, та домінуючу у ньому копінг-стратегію поведінки.

У дослідженні було визначено, що домінуючою стратегією поведінки викладачів вищої школи непедагогічного профілю (фармацевтів-викладачів, лікарів-викладачів) є стратегія «пошук соціальної підтримки», яка засвідчує про недостатність у них психолого-педагогічної підготовки, а саме знань і умінь розв'язання відповідних проблем у професійному педагогічному спілкуванні.

Експериментально доведено доцільність запровадження спеціально розробленого циклу лекційних, практичних, тренінгових занять із формування у викладачів навчальних закладів вищої освіти непедагогічного профілю умінь регуляції негативних поведінкових проявів, умінь активної протидії професійним стресовим ситуаціям, удосконаленню їх підготовки до педагогічної діяльності.

Ключові слова: викладач, педагогічна діяльність, педагогічна взаємодія, професійна поведінка, копінг-стратегія.

Шварп Н. В., Калашнікова Л. М. Формирование профессионального поведения преподавателей высших образовательных учреждений непедагогического профиля в системе повышения квалификации специалистов

На основе изучения проблемы психолого-педагогической подготовки и переподготовки преподавательских кадров для высшей школы педагогического, а особенно, непедагогического профиля проанализирована проблема профессионального поведения преподавателей высших медицинских и фармацевтических образовательных учреждений, их готовность к решению

учебно-воспитательных задач, формированию умений эффективного построения взаимодействия со всеми субъектами образовательного процесса, и доминирующую в нём копинг-стратегию поведения.

В исследовании определено, что доминирующей стратегией поведения преподавателей высшей школы непедагогического профиля (фармацевтов-преподавателей, врачей-преподавателей) является стратегия «поиск социальной поддержки», которая свидетельствует о недостаточности у них психолого-педагогической подготовки, а именно знаний и умений в разрешении соответствующих проблем в профессиональном общении.

Экспериментально доказано целесообразность внедрения специально разработанного цикла лекционных, практических, тренинговых занятий по формированию у преподавателей высших образовательных учреждений непедагогического профиля умений регуляции негативных поведенческих проявлений, умений активного противодействия профессиональным стрессовым ситуациям, усовершенствованию их подготовки в осуществлении педагогической деятельности.

Ключевые слова: преподаватель, педагогическая деятельность, педагогическое взаимодействие, профессиональное поведение, копинг-стратегия.

Svarp N., Kalashnikova L. Formation of professional behavior of professors of non-professional profile within the framework of further training programs

One of the important problems of psychological and pedagogical training of professors of non-pedagogical profile is the problem of professional behavior of the lecturer, the formation of his ability to build a pedagogically justified interaction with all subjects of the educational process and to find ways to overcome the negative display of professor's behavior and to establish creative cooperation with students. This relationship involves the professor's compliance with ethical rules, the developed personal and professional culture of implementing an individual-oriented approach in the educational process, eventually, creates conditions for a favorable psychological climate in pedagogical communication.

Behavior of the individual is determined by its activity in relation to the environment and displayed in his ability to solve complex life problems based on his own experience, values, world outlook. The problem of professional behavior of professors of higher medical and pharmaceutical educational institutions is analyzed on the basis of the study of the problem of psychological and pedagogical training and retraining of faculty for the high school of pedagogical and, especially, non-pedagogical profile.

The peculiarities of the behavior of professors in different directions of professional pedagogical activity were determined and the coping strategy of behavior was defined as the dominating one, inherent to teachers of medical and pharmaceutical high school.

The study determined the strategy of "seeking for social support" is the dominant strategy for the behavior of non-pedagogical professors (pharmacists-professors and doctors-professors), which indicates the lack psychological and

pedagogical training, namely, knowledge and skills in resolving relevant problems in professional communication.

There was experimentally proved the expediency of the introduction of a specially developed course of lectures, practical and training sessions on the formation of non-pedagogical profile of professors, skills to analyze pedagogical situations, to evaluate alternatives, to choose the optimal variant and to plan its implementation, to develop persistent skills in solving practical professional problems and ability to actively counteract occupational stress situations and improve their training in the implementation of pedagogical activity.

Key words: *professor, pedagogical activity, pedagogical interaction, professional behavior, coping strategy.*

Постановка проблеми. Закон України «Про вищу освіту» обумовлює модернізацію вітчизняної системи освіти й визначає сучасні вимоги до педагогічних працівників відповідних навчальних закладів, основні підходи до педагогічної діяльності та особистісно-професійного зростання викладача вищої школи [2], забезпечення прав і гідності особистості та реалізації принципу гуманізації. Завданням викладача є забезпечення студенту такої якості та умов навчання, під час здійснення якого він самостійно відкриває шляхи пізнання на всіх рівнях професійного становлення майбутнього фахівця.

Викладач, попри все, залишається провідною фігурою та орієнтиром для студентів. Будь-яка професійна діяльність характеризується професійною (фаховою), етичною та психологічною складовими. Здебільшого викладачі навчальних закладів вищої освіти непедагогічного профілю, до яких відносяться медичні, фармацевтичні є фахівцями у конкретній галузі фахових знань, які зазвичай закінчили ці самі заклади і не мають глибокої психолого-педагогічної підготовки, яка вкрай необхідна для продуктивної педагогічної діяльності. Саме цей факт визначає те, що у власній педагогічній практиці вони спираються на приклади їхніх наставників, що за певних обставин призводить до неможливості правильно вирішувати етико-педагогічні проблеми, припускати прикрі помилки у побудові взаємовідносин, як зі студентами, так і з колегами. Саме тому існує необхідність вивчення поведінкових стратегій викладачів у взаємодії зі студентами, шляхів і способів організації оволодіння ними уміннями й навичками здійснювати педагогічну діяльність в умовах можливого професійного стресу, ефективно розв'язувати педагогічні конфлікти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема педагогічної діяльності викладача вищої школи достатньо широко розглядалась такими дослідниками як В. Андрущенко, О. Аніщенко, І. Бех, В. Богословський, С. Вдович, С. Гончаренко, І. Зязюн, Т. Іванова, В. Кремень, Н. Кузьміна, О. Щербаков, М. Лук'янова, Н. Миропольська, Н. Ничкало, В. Орлов, В. Ортинський, В. Пилипчук, В. Рибалка, О. Романовський, О. Семенов, В. Сластенін, М. Солдатенко, Л. Хомич, А. Роботова, Т. Леонтєва, И. Шапошникова, та інші. Питання професійно-педагогічної підготовки викладачів закладів вищої освіти представлені у дослідженнях науковців щодо професійного становлення, розвитку і самовдосконалення особистості як суб'єкта професійної діяльності (К. Абульханова-Славська, О. Бодальов, А. Деркач, І. Зимня, Н. Кузьміна та інші.); професійної підготовки викладача, формування його професіоналізму і фахової майстерності (А. Алексюк, О. Антонова, С. Вітвицька, О. Гура, О. Дубасенюк, В. Лозова, Н. Ничкало, С. Сисоєва, Д. Чернілевський та інші.), загальні питання професійної поведінки та її формування за рахунок вивчення психолого-педагогічних дисциплін майбутніх фахівців фармацевтичного профілю (Н. Шварп [7]), поведінки викладача у конфліктній ситуації (Л. Індиченко, С. Черевко, А. Плошинська, Г. Мешко). Зв'язок етичних вимог до викладача з відповідальністю за свої вчинки розкриваються у роботі А. Назарової [6]. Аналізує у своїй науковій праці етичний кодекс викладача вищої школи Н. Бойченко [1]. Розкривається значення загальнолюдських цінностей, необхідність та можливості формування толерантності у роботі викладачів медичних та фармацевтичних закладів вищої освіти науковцями Т. Лугаєвою, Л. Кайдаловою, Н. Шварп [4].

Отже, питання професійної поведінки викладача вищої школи у загальному вигляді пронизують наукові праці та інші специфічні джерела і стосуються в основному етики, деонтології та культури працівників освітньої галузі. У той же час, вважаємо однією з вагомих проблем психолого-педагогічної підготовки викладачів закладів вищої освіти непедагогічного профілю проблему професійної поведінки викладача та шляхів подолання негативних її проявів, формування у нього умінь вибудовувати взаємодію з усіма суб'єктами освітнього процесу на підставі співробітництва.

Мета статті полягає у розкритті специфіки професійної поведінки викладачів вищої, зокрема медичної та фармацевтичної, школи та досвіду

її формування (з урахуванням копінг-стратегій поведінки) засобами психолого-педагогічного просвітництва й навчання на кафедрі педагогіки і психології НФаУ.

Виклад основного матеріалу дослідження. У широкому розумінні поведінка особистості визначається як її активність по відношенню до оточуючого середовища і проявляється у можливостях особистості вирішувати складні життєві завдання спираючись на власний досвід, цінності, світогляд тощо. Специфічні вимоги до поведінки визначені для фахівців усіх професій, однак правила поведінки викладача, які виступають одним з регуляторів взаємовідносин між педагогом і студентами, педагогом і педагогом, мають свою специфіку, оскільки спрямовуються на встановлення відносин творчого співробітництва і передбачають дотримання педагогом етичних правил, розвинутої особистісної та професійної культури, здійснення ним індивідуально-орієнтованого підходу у навчально-виховному процесі, в решті, створює умови для сприятливого психологічного клімату у спілкуванні всіх суб'єктів педагогічного процесу.

Значна кількість наукових праць у галузі педагогічних та психологічних наук присвячено питанням професійного становлення, розвитку і самовдосконалення особистості як суб'єкта професійної діяльності (К. Абульханова-Славська, О. Бодальов, А. Деркач, І. Зимня, Н. Кузьміна, В. Семиченко, В. Сластьонін та інші.); професійної підготовки викладача, формування його професіоналізму і фахової майстерності (А. Алексюк, О. Антонова, С. Вітвицька, О. Гура, О. Дубасенюк, В. Лозова, Н. Ничкало, С. Сисоєва, Д. Чернілевський та інші.), поведінці особистості та професійної поведінки (С. Рубінштейн, Л. Виготський, А. Карпов, Э. Клімов, А. Фонарьов та інші.). Джерелом спонукальних сил поведінки, як особистісної так і професійної, динамічною основою для діяльності особистості є базова система особистості – мотиваційна сфера яка має тісний зв'язок зі спрямованістю особистості. Психолого-педагогічна орієнтація викладача на професійну діяльність, розвиток його педагогічної спрямованості є складним і безперервним процесом, який починається з усвідомлення їм бажання «бути викладачем» до сформованості викладача-професіонала. У цей же час формується й професійна поведінка викладача, яка, з одного боку, регламентується ззовні етичним кодексом та деонтологічними принципами,

нормами й правилами, а з іншого – є результатом оволодіння викладачем глибокими знаннями у галузі педагогічної етики, певними моральними якостями, а також готовністю до етично адекватної поведінки у випадках моральних колізій [4]. Одна із сторін професійного розвитку педагога – його педагогічна культура та її важлива складова – культура професійної поведінки.

Професійна поведінка викладача відображається майже на всіх аспектах його багатогранної та складної діяльності, а також у спілкуванні – доцільному виборі та застосуванні індивідуального стилю викладання, педагогічній майстерності, умінні ефективно реалізувати методику навчання, взаємодії з усіма суб'єктами освітнього процесу, авторитеті, здатності до фасилітуючого та управлінського впливу, іміджі, можливості створювати та підтримувати сприятливий психологічний клімат як у студентських групах, так і у трудовому колективі. Культура поведінки – важлива категорія педагогічної етики. Вона показує, як внутрішній моральний зміст людини виражається у зовнішніх проявах.

Витримка, толерантність, коректність, ввічливість, тактовність, стриманість, уважність, повага до гідності студентів – це не тільки внутрішня сутність людини, ці якості обов'язково проявляються у її вчинках, ставленні до студентів, оточуючих, колег. Культура поведінки вимагає від викладача дотримання принципів моралі в особистісній поведінці. Вона являє собою єдність моральних вимог та їх реалізації у вчинках викладача і проявляється у дії. У реаліях поведінка викладача обумовлюється життєвим досвідом, рівнем розвитку вихованості та особистісної культури поведінки, у деяких випадках додатково регламентується внутрішньовузівськими розпорядчими документами навчальних закладів України.

Орієнтиром та регулятором професійної поведінки та дій викладача у складних педагогічних ситуаціях є його моральні цінності [5]. Це стосується й викладачів непедагогічного профілю, зокрема, спеціалістів медичної та фармацевтичної галузі. Водночас, як було зазначено вище, викладачі технічних, медичних, фармацевтичних закладів вищої освіти, переважно не мають спеціальної педагогічної підготовки та не у повній мірі обізнані на такі її елементи, як педагогічна етика та деонтологія які, як ми вже зазначали, регламентують саме педагогічну поведінку викладача. Вивчаючи медичну або фармацевтичну етику та деонтологію увага таких викладачів

концентрується на взаємодії лікаря з пацієнтом, або провізора з клієнтом. Не маючи іншого досвіду та сформованих умінь і навичок протистояти негативним ситуаціям, що виникають у роботі викладача, педагогічні працівники навчальних закладів вищої освіти непедагогічного профілю можуть набути симптоми тривожності, професійного вигоряння, зниження мотивації до педагогічної роботи, деформації та формування, так званого, «поганого педагогічного характеру». Така ситуація негативно відображається не тільки на самому викладачеві, а й на студентах, що може проявлятися у неусвідомленому, а іноді й свідомому, приниженні гідності студентів у вербальних та невербальних проявах. Фундаментом доброзичливих стосунків є вміння брати до уваги інших людей, поводити себе таким чином, щоб оточуючим, які знаходяться поруч, було зручно і комфортно. На жаль викладач не завжди замислюється над наслідками некоректної поведінки по відношенню до студентів, будучи впевненим, що таке право йому надається статусом і це змінює ставлення суб'єкта навчання до діяльності. Ображений студент знайде психологічну розрядку серед своїх товаришів, а викладач не має такої можливості та переживає те що сталося наодинці. Невміння стриматися, поганий самоконтроль, небажання приділити час та увагу студенту може підірвати авторитет викладача, різко ускладнити процес навчання та виховання. Саме тому вважаємо, що успішна професійна реалізація фармацевтів-викладачів, лікарів-викладачів у педагогічній діяльності можлива лише за умови безперервності не тільки спеціальної фахової, а і психолого-педагогічної освіти, яка здійснюється у процесі систематичної перепідготовки й підвищення кваліфікації, а також у їх післядипломній освіті.

Такий підхід до практичної підготовки педагогічних працівників навчальних закладів вищої освіти непедагогічного профілю дозволяє коригувати цілі їх теоретичного навчання, забезпечуючи їм професійну спрямованість і діяльнісний характер. При цьому система теоретичної підготовки повинна націлюватися, з одного боку, на фундаменталізацію і теоретизування психолого-педагогічної освіти, з іншого боку, на задоволення дефіцитів професійної підготовки, виявлених у ході практичної діяльності викладачів.

Реалізація процесу професійної підготовки викладачів навчальних закладів вищої освіти непедагогічного профілю передбачає вирішення типових

навчально-виховних завдань, формування готовності до їх вирішення. Управління процесом вирішення професійних завдань корінно змінюють спосіб мислення педагога, формують новий стиль педагогічної поведінки, що відображає новий спосіб осмислення самого процесу педагогічної діяльності і її результату. Уміння вирішення власних професійних завдань передбачає моделювання поведінки, розвиток професійно значущих структур особистості педагога, а усвідомлення самої дії вимагає її відтворення у професійній діяльності. Для цього необхідно вміти, начебто збоку, об'єктивно оцінювати власні та чужі вчинки, виявляти мотиви поведінки партнерів по спілкуванню та взаємодії. Неоднозначність вирішення педагогічних завдань, багатоваріантність і багаторівневість можливих рішень є основою для підвищення рівня педагогічного спілкування, становлення викладача як суб'єкта професійної діяльності.

У процесі підвищення кваліфікації викладачів навчальних закладів вищої освіти непедагогічного профілю (фармацевтів-викладачів, лікарів-викладачів) з метою удосконалення їх підготовки до педагогічної діяльності нами досліджувалась професійна поведінка викладачів, готовність їх до вирішення навчально-виховних завдань, формування умінь ефективно вибудовувати взаємодію з усіма суб'єктами освітнього процесу.

З множини діагностичних інструментів, що досліджують поведінку особистості, було обрано методика «Індикатор копінг-стратегій» [8]. Методика покликана діагностувати домінуючі копінг-стратегії особистості. Копінг у перекладі з англійської означає поведінку людини яку вона обирає для того щоб подолати стрес, або негативні переживання, адаптуватись до вимог ситуації, дозволяючи оволодіти нею, послабити або пом'якшити її наслідки, уникнути або пристосуватися до неї і таким чином погасити стресову дію ситуації.

Як відомо, комфортно взаємодіє із середовищем той фахівець педагогічної галузі, який має схильність до відповідного типу професій. Для викладача здійснення педагогічної діяльності не за покликанням може призводити до виконання своїх обов'язків на високому рівні психологічного напруження. Це призводить до того, що педагог може обирати різні копінг-стратегії для подолання такого стану.

Найбільш сприятливою для педагогічної праці є копінг-стратегія «розв'язання проблем» – найважливіша складова копінг-поведінки, метою якої

є відкриття широкого кола альтернативних рішень, що сприяють загальній соціальній адаптації. Вона розглядається як когнітивно-поведінковий процес, шляхом якого особистість обирає ефективні стратегії подолання складних життєвих ситуацій. Дана копінг-стратегія передбачає активну розумову діяльність, яка полягає в аналізі стресової ситуації та засобів її зміни. Необхідною умовою реалізації її є фокусування на проблемі та визначення шляхів її вирішення. За допомогою даної методики є можливість вивчення базисних стратегій поведінки особистості які формуються у людини протягом життя і безумовно впливають на професійну поведінку і здійснення професійної діяльності взагалі. На думку автора опитувальника, усі поведінкові стратегії людини можна поділити на три великі групи: активна поведінкова стратегія розв'язування проблем, активна поведінкова стратегія пошуку соціальної підтримки, та стратегія уникання.

У дослідженні прийняли участь науково-педагогічні працівники фармацевтичних та медичних закладів освіти міста Харкова та Харківської області. Кількість вибірки дослідження склала 80 осіб. Вік викладачів коливався від 64 років до 25 з різним стажем викладання.

Вивчаючи можливі шляхи подолання професійних проблем або неприємностей, які виникають у навчально-виховному процесі між суб'єктами педагогічної діяльності, досліджувані викладачі обирали найбільш прийнятні для них варіанти виходу з цих ситуацій. Результати застосування методики у нашому дослідженні представлені на рис. 1.

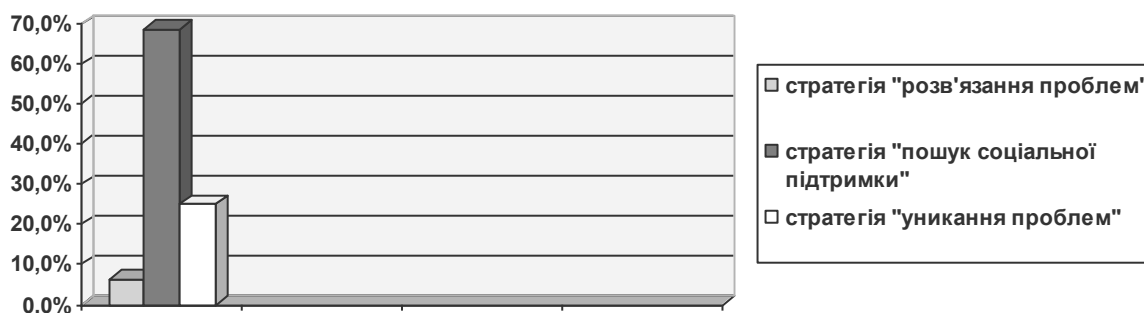

Рис. 1. Розподіл копінг-стратегій поведінки притаманних викладачам

Отримані результати показали, що домінуючою стратегією поведінки у досліджуваній групі викладачів виявилася стратегія «пошук соціальної підтримки» (68,75 %). Відповідно до цієї стратегії особистість у негативній

ситуації, або при вирішенні складної проблеми, звертається до сторонньої допомоги оточуючого середовища та наближеного кола людей. Викладачі відзначали, що у складних ситуаціях взаємодії зі студентами (порушення з боку студентів дисципліни, етикету спілкування, тощо) у них виникала потреба звернутися за порадою до колег, адміністрації, за допомогою до спеціалістів психологів, педагогів. Домінанта вибору такої стратегії вказує на, з одного боку, на достатньо сформовану соціальну компетентність викладачів, на розвинутий соціальний інтелект якому надається велике значення у сучасній парадигмі освіти, однак, з іншого боку – на недостатність психолого-педагогічної підготовки, а саме знань і умінь розв'язання відповідних проблем у професійному педагогічному спілкуванні.

Невелика частина опитуваних викладачів, а саме 6,25 %, надає перевагу застосуванню стратегії поведінки «розв'язання проблем», при застосуванні якої людина використовує усі можливі засоби та особистісні ресурси для її вирішення самостійно.

Зауважимо, що вік викладачів та досвід викладання у закладах вищої освіти, за результатами опитування, виявилися взаємозалежними з вибором відповідної поведінкової стратегії. Так, було визначено, що «стратегія уникання» (25 %), притаманна тільки викладачам віком до 40 років. При використанні зазначеної стратегії людина, як правило, уникає контакту, відходить від реальності, не бажає вирішувати проблему, залишаючись у пасивному стані. Домінування такої стратегії у викладачів може свідчити про недостатній розвиток умінь та навичок активної протидії проблемам та стресовим станам. У деяких випадках це залежить від особистісних особливостей конкретного викладача. Молоді викладачі у своїй переважній більшості, на початку педагогічної кар'єри, відчувають брак педагогічних знань і гостру потребу у педагогічній освіті та самоосвіті, вони висловлюють готовність до вивчення, аналізу й узагальнення педагогічного досвіду колег, прагнуть досліджувати і перетворювати свою педагогічну діяльність, але для цього в них часто не вистачає психолого-педагогічних знань. Серед викладачів старшого віку такої тенденції виявлено не було.

На думку автора методики оптимальним є використання всіх трьох стратегій подолання проблемних ситуацій, або стресу. Вибір та застосування особистістю тієї чи іншої стратегії поведінки визначається складністю ситуації,

яка вимагає від неї певних дій. Але, на нашу думку, коли мова йдеться про професійну поведінку викладача вищої школи, «стратегія уникання» у педагогічному спілкуванні не повинна домінувати.

Слід зазначити, що наблизитися до з'ясування істинних мотивів вибору тієї чи іншої поведінкової стратегії можна з використанням додаткових операціональних методик діагностики мотивів діяльності та поведінки особистості і розроблених уявлень про психологічні детермінанти цієї поведінки. Тільки уважно спостерігаючи за діяльністю викладача, аналізуючи його вчинки, реакцію на успіх та невдачі, можна з'ясувати причини того чи іншого вчинку, манери, мотиву поведінкових реакцій, намітити тактику та стратегію його подальшого професійного перетворення.

Безперечно, архітектором власної поведінки є кожний фахівець який, тим не менш, потребує професійного супроводу з боку психологів та педагогів. Тому, на підставі результатів дослідження, урахування андрагогічних принципів навчання та власного педагогічного досвіду кафедрою педагогіки та психології національного фармацевтичного університету з метою формування педагогічно виправданої стратегії поведінки викладача було розроблено і впроваджено систему занять на циклах підвищення кваліфікації для професорсько-викладацького складу медичних та фармацевтичних закладів вищої освіти. Лекції, тренінги та практичні заняття спрямовувались на підвищення у викладачів рівня знань з педагогіки і психології, розширення етико-деонтологічних знань, формування умінь педагогічного впливу на особистість студентів, активної протидії проблемам міжособистісної взаємодії зі студентами й колегами, стресовим станам які виникають у навчально-виховному процесі.

Так, на лекціях з наступних тем: «Професійне вигорання викладача», «Стрес у викладацькій діяльності», «Культурна та полікультурна компетентність викладача ВНЗ», «Конфлікти у педагогічній діяльності та стратегії їх подолання», «Психологія професійної діяльності викладача», «Імідж викладача вищої школи», «Комунікативна компетентність викладача», «Самоосвіта та саморозвиток викладача» та інших слухачам надавались теоретичні та прикладні педагогічні знання про копінг-поведінку як інструмент вирішення проблемних ситуацій; обґрунтовувалися зв'язки рівнів викладацької компетенції з поведінковими проявами у професії; високого рівня психолого-

педагогічної грамотності, етико-деонтологічних знань і впевненості у власній спроможності вирішувати складні, непередбачувані, навіть конфліктні, ситуації у взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу; здатності до критичної самооцінки та прагнення до постійного самовдосконалення.

Практична підготовка викладачів спрямовувалася на забезпечення цілісності теоретичної і практичної готовності до професійної педагогічної діяльності. Практичні уміння та навички саморегуляції власної поведінки та психоемоційного стану викладачі набували у процесі моделювання і вирішення типових навчально-виховних ситуацій, створення власних прийомів їх вирішення. Таке навчання сприяло розвитку умінь викладачів аналізувати ситуації, оцінювати альтернативи, вибирати оптимальний варіант і планувати його реалізацію, формуванню у навчаючих стійких навичок вирішення практичних професійних завдань.

Формування готовності до управління педагогічним процесом у цілому здійснювалося на практичних заняттях, переважно в активних і інтерактивних формах навчання, та у ході проведення тренінгів за наступними темами: «Формування психологічного клімату академічної групи», «Тайм-менеджмент викладача», «Розвиток навичок фасілітатора», «Індивідуально-психологічні особливості викладача», «Формування полікультурної компетентності» та інших.

Можливість варіативного вирішення пропонованих завдань і педагогічних ситуацій, багатоваріантність і різнорівневість можливих рішень, моделювання міжособистісних стосунків у рольових іграх сприяли підвищенню рівня умінь організації педагогічного спілкування, формуванню умінь знаходження і побудови адекватних взаємин між викладачем і студентом.

Таким чином, завдяки тому, що практична підготовка вибудовувалась як пошукова система, спрямовувалась на забезпечення цілісності теоретичної і практичної готовності до професійної педагогічної діяльності, відбувалось становлення викладача як повноцінного суб'єкта професійної діяльності.

Задля осмислення викладачами професійно-діяльнісних і професійно-особистісних показників саморегуляції власної поведінки здійснювалась рефлексія процесу і результатів власної професійної діяльності на поточних практичних заняттях, виявлялися індивідуальні професійно-педагогічні недоліки, формувались напрями професійного психолого-педагогічної самоосвіти на основі організації самостійного інформаційного пошуку.

Рефлексія, як один з етапів теоретичного мислення спрямовувалась на можливість викладачами розглянути підстави своїх дій, способів їхньої корекції, вирішення поставлених завдань та педагогічних задач. Самоаналіз, самооцінка та рефлексія у такому випадку, стають психологічною основою для формування педагогічної етики викладача, що зумовлює його відповідну професійну поведінку.

Результати запровадження курсу занять, спрямованих на удосконалення підготовки викладачів навчальних закладів вищої освіти непедагогічного профілю (фармацевтів-викладачів, лікарів-викладачів) до педагогічної діяльності, сприяли підвищенню рівня готовності їх до вирішення навчально-виховних завдань, формуванню умінь ефективно вибудовувати взаємодію з усіма суб'єктами освітнього процесу. Так, відсоток викладачів, які при вирішенні завдань схилились до стратегія «пошук соціальної підтримки» зменшився до 52,7%, а до застосування стратегії поведінки «розв'язання проблем» - збільшився на 17,2%, «стратегія уникання» була зафіксована тільки у 9,3% викладачів. Всі викладачі відмічали, що, запропонований цикл занять допоміг їм набути умінь емоційно-вольового регулювання власного психічного стану, сприяли збагаченню досвіду вибудовувати позитивне педагогічне спілкування, накопиченню зразків способів попередження конфліктів у взаємодії зі суб'єктами навчально-виховного процесу.

Висновки. Отже, поведінка викладача вищої медичної та фармацевтичної школи у більшості випадків є набутою за допомогою життєвого та професійного досвіду, навчання у закладах вищої освіти й вимагає здійснення спеціальних психологічних та педагогічних заходів з її формування. Проведене дослідження довело, що запропонований комплекс лекційних, практичних, тренінгових занять на циклах підвищення кваліфікації викладачів, сприяють формуванню у них умінь активної протидії професійним стресовим ситуаціям, удосконаленню їх підготовки до педагогічній діяльності.

Література

1. Бойченко Н. М. Етичні аспекти університетських цінностей. *Гуманітарно-релігієзнавчий вісник*. Софія. 2014. № 1. 37 с.

2. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18i>.

3. Індиченко Л. С., Черевко С. Д., Плошинська А. А., Мешко Г. М. Особливості поведінки в ситуаціях педагогічного конфлікту: віковий аспект. *Вісник Запорізького національного університету*. Запоріжжя, 2009. № 2. С. 89–96.
4. Лутаєва Т. В., Кайдалова Л. Г., Шварп Н. В. Формування толерантності викладачів українських медико-фармацевтичних ВНЗ. *Вища освіта в Україні і Болонський процес : стан, проблеми і перспективи : матеріали Міжнар. науково-практич. конф.* Київ, 2013. С. 99–102
5. Лутаєва Т. В., Кайдалова Л. Г. Педагогічна культура : навч. посіб. Х., 2013. 156 с.
6. Назарова А. А. Етичні вимоги до педагогічних працівників. *Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди : зб. наук. пр. Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО»*. Харків, 2011. Вип. 16. С. 68–69.
7. Шварп Н. В. Формування професійної поведінки як психологічної складової професійного становлення майбутніх фахівців фармації у процесі викладання психолого-педагогічних дисциплін. *Проблеми трудової та професійної підготовки*: зб. наук. пр. Київ, 2011. Вип. 10. С. 146–155.
8. Amirkhan J. H. A factor analytically derived measure of coping: the Coping Strategy Indicator. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1990. 59 (5). P. 1066-1074. URL: <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.59.5.1066>